

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління освітою, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Анотація

У статті розкрито сутність поняття ефективності управління освітою, конкретизовано сутність політичної та соціальної ефективності управління освітою, розглянуто відмінності між поняттями результативності та ефективності управління.

Ключові слова: ефективність управління освітою, політична ефективність управління освітою, результативність управління, оцінювання ефективності діяльності державних органів управління освітою.

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ – міра якості управління освітою відповідно до управлінської концепції. В основу даної концепції покладено принцип відображення, згідно з яким якість управління (Е.у.о.) віддзеркалюється в якості об'єкта управління, тобто самої системи освіти. Е.у.о. дуже складне поняття.

Розрізняють економічну, соціальну (або соціально-економічну), політичну (або соціально-політичну), педагогічну, професійно-технічну Е.у.о. Наявність різних підходів до тлумачення поняття Е.у.о. частково пояснюється особливостями перекладу з латинської, англійської мов на українську та російську. Латинське *effectus* перекладається як "ефект", тобто результат, наслідок яких-небудь причин, сил, заходів. Отже, "ефективність" можна розуміти як міру досягнення потрібних результатів.

Проблема вивчення Е.у.о. спочатку розглядалась дослідниками з позицій вимог і особливостей матеріального виробництва (Troin Се, Koontz N.,

O'Donnel С., Емерсон Г., Чернов В.М., Антосенкова Л.Д. та ін.), тому найбільш вживаним є розуміння суто економічної Е.у.о.

У деяких англomовних країнах з дієвим державним управлінням освітою в різних ситуаціях, що стосуються реалізації державного управління та оцінювання напрямів *освітньої політики* використовуються два терміни – *effectiveness* та *efficiency*, – які відрізняються за своїм змістом. Термін *effectiveness* означає "міру досягнення проголошених цілей політики, яка показує, наскільки результати наблизились до задекларованих цілей". У зв'язку з цим даний термін використовується у значенні *результативності*, що найближче відображає тлумачення цього поняття українською мовою "як міри, якою фактичні результати можуть наближатися до задекларованих цілей або завдань".

Поняття *efficiency* використовують для визначення ефективності як "співвідношення між витратами на проведення політики та досягнутими результатами, яке може вимірюватись як у натуральних показниках (продуктивність праці), так і у вартісних - якщо можливо дати грошову оцінку всім затратам і результатам" (Монографія / За заг. ред. І.В. Розпутенка, 2002). Таке розуміння поняття ефективності означає визначення економічної Е.у.о. за технологією вигод – витрат, яка є загальноприйнятою в економіці.

З середини ХХ ст. американські дослідники Г.Кунц і С.О'Доннел (1981) запропонували оцінювати ефективність діяльності держави (або організації) в масштабах суспільства через рівень реального національного продукту на душу населення, ступінь зростання реального національного продукту на душу населення, міру використання витрат, здатність до споживання випуску, рівень конкуренції та адекватність і точність планування.

Найбільш поширеним у світовій та європейській практиці стало використання під час перевірки й оцінки дієвості установ та організацій, стану виконання бюджетних програм тощо так званої концепції "трьох Е" – результативності, ефективності та економічності.

Політична ефективність – це політичні результати, наслідки державного втручання в освітню політику"; вона важко піддається безпосередній оцінці через наявність непрямих і суттєвих впливів. Проблему Е.у.о. можна розглядати з позиції його функціональної ефективності, а в кінцевому підсумку – соціальної ефективності, внаслідок чого інтегративним критерієм виступає суспільна корисність. Будь-яка концепція Е.у.о. повинна враховувати не лише економічні, людські ресурси та можливості, а також і соціальні потреби суспільства, політичні і організаційні фактори (Цветков В.В., 1996).

Система освіти є соціальною системою, результати діяльності якої мають значний вплив на інші сфери життєдіяльності людей і на суспільство у цілому. Стосовно поняття Е.у.о. у літературних джерелах зустрічаються кілька підходів, але більшість з них обмежується рівнем окремого навчального закладу. Для оцінки Е.у.о. на всіх організаційних рівнях велике значення має величина соціального ефекту, тобто дієвість органів державного управління щодо реалізації певних соціально значущих функцій і завдань.

Одним з найвагоміших моментів при оцінюванні Е.у.о. є той соціальний ефект, величина впливу (гуманітарного, морального, духовного) системи державного управління освітою на суспільство, що здійснюється як безпосередньо, так і опосередковано через результати діяльності освітньої галузі.

Головним критерієм соціально-економічної Е.у.о. є міра задоволення кінцевих потреб суспільства, і перш за все потреб, пов'язаних з розвитком особистості людини. Державне управління освітою буде мати вищу соціально-економічну ефективність у тому разі, коли воно найбільшою мірою забезпечує задоволення різноманітних освітніх потреб людей, що гарантуватиме їм високий рівень і якість життя. Основою такої ефективності служить оптимальний розподіл ресурсів, що є в суспільства, між різними освітніми галузями, рівнями та територіями відповідно до виявлених проблем.

Поняття соціальної та політичної Е.у.о. використовуються у сенсі результативності управління, тобто оцінки того, досягнуті чи ні основні цілі, освітньої державної політики, освітніх програм, розв'язані або не розв'язані

завдання, що поставлені перед системою освіти та державного управління нею.

Між сферою державного управління освітою та ділового підприємництва існують досить суттєві відмінності, які так само мають проявлятися й в оцінках ефективності цієї діяльності. Однією з таких відзнак є те, що діяльність органів державного управління освітою здійснюється під впливом політики уряду країни і всієї політичної системи, які не лише формулюють вимоги і завдання, але й оцінюють результати цього управління. Ефективність будь-якого управління передбачає реалізацію певних цілей за мінімальних витрат щодо їх досягнення. Проте, слідування принципу мінімальності витрат не завжди є виправданою, коли мова йде про гуманітарну, духовну сферу діяльності людини, у тому числі й систему освіти. Іноді значимість очікуваного потрібного соціального ефекту важливіша за дотримання економії у витратах за для його досягнення, оскільки ці позитивні зміни дозволяють ефективно реалізувати всю політику держави (і в соціальному, і в економічному, і у зовнішньополітичному аспектах) у подальшому.

Е.у.о. визначає ефективність освітньої системи, однак одночасно проявляється й зворотний зв'язок, оскільки система освіти постачає кадри для системи управління освітою і тим самим формує основу для її майбутнього ефективного функціонування. Ефективність кожної з цих сфер визначається відношенням отриманих результатів до витрат і вимірюється сукупністю відповідних кількісних та якісних показників.

Е.у.о. залежить від організаційної структури державного управління, від того, наскільки структура державного управління освітою буде адекватна тим процесам, що відбуваються у сфері освіти, наскільки система управління буде потенційно здатна, інструментально і технологічно забезпечена розв'язувати поставлені перед системою державного управління освітою завдання.

В Україні ще не сформувалися усталені позитивні методики оцінювання ефективності діяльності державних органів управління освітою, територіального і галузевого порівняння ефективності їх функціонування, незважаю-

чи на те, що вони вкрай потрібні за умов децентралізації державного управління освітою.

Державне управління не може визначити ступінь, міру своєї ефективності без систематичного об'єктивного оцінювання результатів розвитку системи освіти, наслідків запровадження реформ, наявного стану функціонування освітньої сфери та окремих її елементів і складових. Центральним питанням цієї проблеми є визначення критеріїв і показників Е.у.о. Однією з причин відставання наукових досліджень в цій галузі від суспільного запиту, потреб сучасності є складність та багатогранність зазначеної проблеми, трудність встановлення критеріїв Е.у.о. як гуманітарної сфери, проведення процедур вимірювання та оцінювання деяких показників результативності освітньої галузі та врахування величини реального впливу окремих управлінців та усієї системи державного управління на освітні процеси. Основний акцент при цьому переноситься на вивчення наслідків впливу державної освітньої політики та державного управління на освітнє середовище – систему освіти на різних рівнях її функціонування, а також на суспільство та його окремі соціальні групи. Е.у.о. визначається опосередковано – за результатами аналізу функціонування системи освіти за певний період, досягнення намічених цілей, вчасністю та повнотою реалізації планів заходів, програм, спрямованих на розвиток сфери освіти, наслідками впровадження реформ тощо.

Лит.: Внутришкольное управление: вопросы теории и практики / Под ред. Т.И. Шаповой. - М.: Педагогика, 1991; Ефективність державного управління: Монографія / Ю.М.Бажан, О.І.Кілієвич, О.В.Мертенс та ін.; За заг. ред. І.В. Розпутенка. - К.: К.І.С., 2002; Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: Моногр. - К.: ДАККО, 1999; Кунц Г., О'Доннел С. Управління: системний і ситуаційний аналіз управлінських функцій. - В 2-х т. /Пер. з англ. - М.: Прогрес, 1981; Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004; Субетто А.И. Введение в квалиметрию

вістей школі. – Кн.2. Концепция квалиметрии. Система категорій и понятьий. – М., 1991; Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політика-правовий аспект) / В.В.Цветков; Ред.: Ю.С.Шемшученко, В.Б.Авер'янов. - Х.: Право, 1996.

Лукина Т.А.

Эффективность управления образованием

Аннотация

В статье раскрыта сущность понятия эффективности управления образованием, конкретизированы сущность политической и социальной эффективности управления образованием, рассмотрены различия между понятиями результативности и эффективности управления.

Ключевые слова: эффективность управления образованием, политическая эффективность управления образованием, результативность управления, оценки эффективности деятельности государственных органов управления образованием.

Lukina Tetyana

Efficiency of education management

Summary

The article reveals the essence of the notion of efficiency of educational management, entity specified political and social effectiveness of management education, considered the differences between the concepts of efficiency and effectiveness of management.

Keywords: efficiency of education management, the political effectiveness of education management, effectiveness of management, evaluating the performance of institution of public administration in education.

Лукина Т.О. Ефективність управління освітою / Т.О.Лукина //Енциклопедія державного управління: у 8т. / Нац. акад. держ. управління при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В.Ковбасюк (голова) та ін. – К.НАДУ, 2011. – Т.4. – С. 248-250.